- Title – परिभाषेन्दुशेखर
- Accession No – Title –
- Accession No –
- Folio No/ Pages –
- Lines-
- Size
- Substance Paper –
- Script Devanagari – देवनागरी
- Language – संस्कृत
- Period –
- Beginning – ओम् हिरिश्यपावरत्ना –
- End – निवक्षार्थमू भविष्यति ——
- Colophon-
- Illustrations -
- Source -
- Subject - व्याकरण
- Revisor -
- Author -
- Remarks- 10, 35, 37, 37, 64, 65, 66, 67

अपूर्ण

प० २

गोभूहिरण्यांबरलाभकारी धनाप्तिहृद्दुःखविनाशकश्च ६ वातप्रमेहा-
र्त्तिमथोदराणांतथेंद्रियार्त्तिंचतमोमुनिस्थः विषाग्निपीडांचतथांगना-
नांकष्टंकरोतीहभयंनृपाणां ७ छिद्रस्थितोमन्युसमंमनुष्यंतमस्तथा-
रूपभयंकरोति ज्वरातिसारंचकफात्रिदोषंविसूचिकावायुभयंन-
राणाम् ८ धर्मस्थितोधर्मविवर्द्धनंस्याज्जयंनृपाच्छत्रुविनाशनं
च भाग्योदयंधान्यधनागमंचकरोतिपीडांपशुबांधवेषु ९ सिंहीसु-
तोदशमगः क्रयविक्रयेषुलाभंनरंनृपसमंचकरोतिवर्षे भूपाज्जयं
सततमंगलमाशुकुर्यात्कीर्त्तिश्रियंभवतिवाहनहानिकारी १० लाभे
स्थितश्चेत्खलुसैंहिकेयोनरंनरेंद्रेणसमंकरोति हिरण्यगोभूधन
संचयंचशत्रुक्षयंपुत्रयुतंतथैव ११ स्यानभ्रंशोभवतितपनस्यो

२०

दयश्चे व्ययस्थः सिंहीपुत्रोरिपुभयसमयोमर्त्यमृत्युविधत्ते शीर्षे कर्णे व्यथनमुद
रेनेत्ररोगं नराणां लक्ष्मीहानिं व्यसनकलहं कामिनीनां च पीडा १२ इतिराहु
भावफलम् श्रीकण्ठोलकनाम्नि ग्रामेनगरे जातो द्विजो धार्मिको रामो रा
मइवापरो गुणगणोर्द्वैवज्ञचूडामणिः तत्पुत्रोनृपदत्तमानविलसज्यो
तिर्जगोवर्द्धनो बालानां सुखबोधनाय कृतवान्नवग्रहाणां फलम् १ ग्रं
थेस्मिन् पंचकोशाख्ययोभिधानकरोपरः सजातजातकोज्ञेयोयदि त्रि
स्कंधपारगः २ इतिपंचकोशेभावफलं समाप्तम् ॥ शुभमस्तु सं १९०८४७
स्वर्तिपिनाकुनयनैः संयोज्यपवसुभिर्हरेत् शेषेन योगिनीज्ञेया जन्मपातेन संकटा
१ मं २ पि ३ ध ४ भ्रा ५ भ ६ उ ७ सि ८ सं ॥ १०७ ॥ १२३४ ॥ सं० १६०५
ध्रुवांकोदशायागुणोभानुनात्रिंशतापिच षष्टिभिश्च हरेद्भागं दशांशः सूर्यो
द्वितोभवेत् २ गृहमासदिनं कृत्वाधिकेन विभजेत्ततः स्वाब्दसंगुणितं तत्र

3

इतिशनिभावफलम् तमोलग्नगःकामिनीनांचपीडारिपोर्भीतिवि
नाभयंस्वगात्रेच शिरोर्त्तिंचभूपाद्भयंमानभंगंतथानेत्ररोगंकरोती ५
हवर्षे १ जनापवादंचकुटुंबगक्षेत्तमस्तथाभूपभयंकरोति नेत्रोदर
नू व्याधिभयार्त्तिदोषांधनापहारंचभयंतथाव्हे २ शशिविमर्द्दकरस्तृत
तीयगोधनयुतंनरराजसम्मंनरं प्रकुरुतेपशुवाहनजंसुखंस्वज
नपीडनमाशुकरोत्यसौ ३ हिमांशोरिपुस्तूर्यगोवाहनानांविनाशं
तथाभूपपक्षाद्भयंच कफार्त्तिश्चकष्टंतथावायुपीडांविदेशेभ्रमंमह
यनेस्मिन्करोति ४ सुतबुद्धिविनाशमुतस्थानगस्ते हिमांशोःरिपुःसं
ततेःपीडनंच स्वकीयोदरेवायुभीतिंधनार्त्तिंतथासर्वदाक्लेशचिंतां
करोति ५ रिपोर्विनाशोयादिसंहिकेयःषष्ठस्थितःस्यान्नपजल्पकारी

5

वाच्य एवमेवैकार्थकाभ्यां प्रातिपदिकप्रकृतिकणिचोप्यनभिधानं वोध्यं एतेन तत्रा
देशार्थप्रत्ययग्रहणं चरितार्थमित्यपास्तम्. तन्त्रमपर्यन्तानुवृत्तिरपि सर्वादेशत्व
वारणाय चरितार्थो नचोत्सर्गसमानदेशा अपवादा इति न्यायेनासिद्धवत्सूत्र
भाष्यसंमतेन मपर्यन्तस्यैवादेशो सिद्धेन तदनुवृत्तिर्व्यर्थेति वाच्यम्. तस्य श्रमम्. वक्तु
नकात्स्र्याद्वेव्यभिचारादितिचेन्न ड्यामिभिन्नेन वकृचिपुरस्ताद्ग्रहणेनाकचिप्राक्
टेर्ग्रहणेनत्तु स्ववाधेयत्रोत्सर्गस्य त्यागेमानाभावात्. अत एवतस्मिन्नणिचेत्य
नेनयुष्मदकादौ आदेशविधानं चरितार्थं अन्यथा आकेऽदेशो. एवविदधात्तु आ
कच्चितत्त्वकाद्यादेशयोरेन तदपवादयोरुक्तन्यायेनान्तादेशत्वापत्तिरनन्तरविधे
समिदमेवं च तैस्त्वापकं यद्यपि विशेषे वाधकत्वमिति वार्तिकमतेऽयं न्यायः
भाष्यकारस्तु विनापि विरोधं सत्यपि संभवे वाधकत्वमिच्छन्नीत्यनभिहितसूत्र

वाधकत्वमिति विशेषविधानमात्रेणेतिभावः तेक्र
कार्योऽन्तस्य नायमूलकनयेनने तिन्यायेनेतिभावः ८

३५

6

कैयटरीत्यानार्यं नियमस्तथापि युष्मकादेशविधानज्ञापितउत्सर्गः स्वीक्रियतएवेति प्रकृ-
तेनदोषः एतज्ज्ञापकमपितत्स्वीकारेमानमेवं चमपर्यन्तानुवृत्तिस्त्वत्कृतनमित्पादेशमपर्य-
न्तस्यादेशविधानार्था नत्रचांतरंगत्वात् त्वमावित्येवसिद्धे व्यर्थासा एतज्ज्ञापकोऽन्त-
अंतरंगात्त्वेवी न्द्र
न्ताापितेत्वेस्मिन्नेतद्विषयेनवादीनामप्राप्त्यानदपवादत्वाभावेनमपर्यन्तस्यैवादेशा-
र्थंसाचरितार्थेतितदाशयः यत्तुहरदत्तेनांतरंगप्रवृत्तौप्रत्ययेउत्तरपदेचमपर्यन्ता-
संभवेनतदनुवृत्तिर्व्यर्थासतीतज्ज्ञापिकेत्युक्तं तन्न अंतरंगाणामप्यपवाददबाध्य-
त्वेनतद्विषयेतदप्रवृत्तेः वस्तुतस्तुइदंज्ञापकंरीत्यैवभाष्यरीत्यात्वेवाचनिकएवा-
यमर्थइत्याहुः इयसुपोधात्विति लुग्विषयेति केचित्तु एङ्ह्रस्वात्संबुद्धेर्न्यासयो-
र्नित्यादिहल्त्रस्याकरप्रामाण्येनलुग्मात्रविषया अत्राद्येहेतुरपञ्चम्यादौअनेनस्या-
येनलोपंबाधित्वालुग्भवतीतिभाष्येउक्तम् अंत्येत्वंतरंगात्स्वविधौस्वैपिलुग्वा-

नचलुग्वालोपयोः समत्वात्कथमंतरङ्गबहिरंगभावइतिवाच्य
मू लोपस्य हलन्तात्रनाभिमन [illegible]
वा १८

वार्त्तिक ... कृत्वादित्यत्र
नयासपोरित्यत्र १८

पूर्वोक्तभाष्यविरोधा
न्नोक्तेसन्वयः ३८ पूर्वपदो
त्तरं ४० लुक्तद्धितलुकि

प॰ ३६ ध्येते न तु सुपूलुगेवान्तरङ्गत्वान्नीत्वं सदृत्यादेनलोपोनभवति पंचभिः खट्वाभिः क्रीतः पंच
खट्व इत्यादावेकादेशात्प्रागेव टापोलुगन्यथाकृते कादेशस्य लुक्यकारश्रवणं न स्यादि लुकितद्धि
ति केयटेत्रक्रमम् एतेनैवबोधात् वक्ष्यमाणस्येतिसूत्रे कैयटेनोक्तम् ग्रंगानतिक्रान्तोन्य तलुकीत्यादिः
गइत्यत्र सुपोलुकि वक्तृवचनपरत्वाभावान्न कुञ्जस्येति लुङ्नस्यादितिध्वांकापरभाष्यवा।
रुयाबहरेतन्त्रंगानपीतिन्यायेनायं लुगन्तरङ्गोपलकोबाधकः स्यादित्याशंकासङ्गकरणवाने
नवलवत्वंबोध्यते इतितत्त्वोध्येनिरूप्यं लुगपेक्षयालुकोवलवत्त्वस्यवक्तुमशक्य।
त्वादिति नद्याशंकासमाधानं वक्तुयुक्तम् ग्रनेनन्यायेनान्तरङ्गानिमित्तविनाशक
लुकस्तत्र योजकस्य मासादीनां च प्राबल्यं बोध्यते इत्यन्यत्र विस्तरः ५८ नन्वेवं सो
मेद्रेनरंगत्वा [illegible] पदकुलेपूर्वपदस्यान्तरंगत्वाभावेननेद्रस्यपरस्येति हृद्रिनि
षेधोव्यर्थो नादिवत्प्रावस्तुउभयतस्माश्रयणेनिर्विषयः किंवहृद्भिरप्यत्रनप्राप्नो ३६

संति

वहिर्निष्प्रयोजनानि तत्स्मेषा परिभाषा कर्त्तव्या प्रतिविधेयं दोषेष्विति तुक्तं संप्रसारणा
च्चेति सूत्रे भाष्ये प्रतिविधानं च परिभाषाविषये ऽनित्यत्वाश्रयणमेवेति नु ध्वनित
मित्यलम् ५१ ननु एवं गोमत्प्रियइत्यादौ पदद्वयनिमित्तकसमासाश्रितत्वेन वहि
रंगलुकं बाधित्वांतरंगत्वाद्धल्ङ्यादिलोपे तन्माप्त्युः सुप्त नन्वाह अन्तरंगानपि
विधीन्वहिरंगो लुग्बाधत इत्यत्र च प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति सूत्रं ज्ञापकं त्वत्कृतमि
त्यादौ लुगपवादांतरंगत्वाद्विभक्तिनिमित्तके त्वमावेकवचन इत्यनेन सिद्धे
इदं व्यर्थं सत् ज्ञापकं ननु तवपुत्र स्त्वत्पुत्र इत्यादौ नवममादिबाधनार्थं नदाव
श्यकमिति चेदेवं तर्हि अत्र त्यम पर्य्यन्त ग्रहणानुवृत्तिस्तन्त्वापि केनिभाष्यकृतः
प्रत्याख्यादादिमश्चाचारक्विबन्त संपूर्णसूत्रस्य ज्ञापकतापरभाष्यप्रामाण्यात् ह
स्वं नयाप इति नु दुधाय कसूत्रस्य भाष्यप्रामाण्येन। हलन्तेभ्य आचारक्विबभा
वस्त्वनित्य इति कालस्य प्रत्ययादित्वामोत्रयूह्लशानुबंधकत्वान्न इत्वाभावस्तु नन्फलं फलाभावात् प्रत्ययाकादयं वि
धीयते त्र नास्ति विशेषः [illegible] आचारक्विन्विधीयमान
तस्मान्नेपि एतज्ज्ञाप्यानि त्यस्तदभावइतिकैयटः ९८

8

पृ. २० तरंगोप्येकादेशेन अत्र चेनेदृस्येति निषेधस्याव्यापकत्वं तादिवच्च विप्रतिषेधे परमि
ति सूत्रेयाभीष्येसाद्यम् ५३ नन्वेवमपि पृथायप्रस्याये स्यादावंतरंगत्वाद्द्वित्वादिषु ६
कृतेषु ल्वस्याद्दत्यतआह अंतरंगानपि विधीन्बहिरंगोल्यबाधते अदोजग्धिरि
ति सूत्रे तिकितीत्येव सिद्धे ल्यपि ग्रहणमस्याज्ञापकमित्यदोजग्धिरित्यत्र भाष्ये स्प
ष्टम् ५४ नन्वेवमियायेत्यादौ द्वित्वे कृते तेन रंगत्वात्सवर्णदीर्घत्वेन दासिद्धिरत आ
ह वार्णादांगंबलीयो भवति तेनांतरंगमपि सवर्णदीर्घं बाधित्वा वृद्धिरिति ननु ति
द्धिः अभ्यासस्यासवर्णे इतीयङ्विधायकसूत्रस्थमसवर्णग्रहणमस्याज्ञापकं
न ह्रीयतुरित्यादावियङ्प्राप्तिः तत्सर्पमितस्यारम्भाभावेन ईषतुरित्यादावंतरंगेणा सवर्णे २ x
दीर्घेण बाधात् द्वयर्थम् इयङ् वर्णेहि अभ्याससंबंधनिमित्तकत्वाद्बहिरंगो नवे
यङ् एषवादः येननाप्राप्तिन्यायेनेयं तौ स्यादिसकलतत्स्पयाप्तयलपवादत्वसेव। रामः २०

अंतः। ऐषुक्षाति इति स्थितेनप्राप्तिरिकाराभावा अभ्यासाकयतवसादद्यावियाना
ांवे नीपिपनौ अनौत्तेकृतेस नोय ... द्वयमसंशयो ... तेमाप्ति:। ८
सवर्णदीर्घस्याप्राप्तिरित्याशयः रितिभाव: ... अणिपिपठौ ओऔत्तिं कृतेप्राप्ति

नि गं नादिवत्वोभयाभावेपि पूर्वान्तत्वे नैकादेशविशिष्टे पूर्वपदत्वेन प्रशब्दस्यैकदे
शविकृतन्यायेनोभयत्राश्रयणेनानादिवृद्धिनिषेधाभावेनन्तदाश्रयणे चो प्रत्यादिके त्वाश्रयणेनर
त्तरपदत्वेपि नस्थानत्वात् एकस्यैकादेशेन परस्थानित्वेन यस्य नित्लोपेनापहार
न् न च परादिवद्भावेनैकादेशविशिष्टस्योत्तरपदत्वमेवास्त्विति नन्तस्भवश्चतिवा 10
च्यम् उत्तरपदाद्यच: स्थानिकत्वात् दृष्टेस्तदभावेनाप्राप्नेस्तद्रूपानन्तिदेशादन्य
थारव्वग्राभिरित्यादावपि पूर्वान्तवत्त्वेनादं नन्त्वेनैस्तरेणापत्तेरिति भाष्ये स्पष्टं
सूत्रेनएवस्वैबुकामशाम इत्यादावन्तरंगत्वादुणि वृद्धिनेत्यादि स्यात्किन्तं न देक आचां ग्राम नगराणामितेः
देशमात्रस्याविकारभावाच्च नद्रुकं भाष्ये इद्रेवचोएकोयस्येति लोपेनापहृ
त: परएकादेशेन न त्वेनोनन्वकरंद्रशब्द: संपन्नस्तत्रक: प्रसंगोवृद्धेरितिमरूपाद
भिरिंदुस्स इदं इद्रस्येव पूर्वनिपातो ऽनन्यार्ह पूर्वोत्तरपदनिमित्तकार्यान्त्रवेम
नापत्रापन्वरे

ऽङ्गस्येति सूत्रस्थप्रत्याख्यानाय यत्राल
साभिस्तेत्यादौ दोषेर्सवारणाय ३=

सन्नाङ्गं से सत्र प्रतिपदोक्तत्वात्प्रत्ययस्यैव ग्रहणं व
लेऽस्मत्र उपसर्गस्य ग्रहणं मनुष्येव फलमित्यनेनाव
फलेन फलानुरूपेणेति भाव ४=

प० ६४ सन्नाङ्गं सभित्तऽर्थेलौ नैवत्र सनवलयोः प्रत्ययप्रयोर्ग्रहणम् परन्तु नित्यञ्चेतमितिसू
त्रेणैषा परिभाषा लक्ष्यसंस्कारायभाष्येकापि नाश्रितेति केयटेनोक्तम ऽङ्गस्ये
ति सूत्रे नस्य प्रत्याख्यानाये वा भाष्ये राकदेशिनोक्ता अन्यत्र वनितिप्रत्ययग्रहणं
कर्त्तव्यमिति वार्त्तिककृतो नोक्तम् उक्तसूत्रयोर्प्रत्याख्यानान्नत्ययग्रहणमित्या रेव
हुः १०० ननु विपराभ्यां जेरित्यात्मनेपदं परासेनाऽजयनीत्यर्थे केपराजयति
सेनेत्यत्र प्राप्नोतीत्यत आह सहचरितासहचरितयोः सहचरितस्यैव ग्रहण
म् नेनविशब्दसाहचर्यादुपसर्गस्यैव पराशब्दस्य ग्रहणमिति नत्रैव भाष्येस
ष्टम् सहचरणं सदृशयोरेवेति सहचरितशब्देन सादृश्यवानुच्यते श्रीराम
लक्ष्मणाविन्यादावपि सादृश्यमेवनियामकं सदृशयोरेव साहचर्यवत्तानयो
रेव सहप्रयोगदर्शनात् ध्वनितं चेदं कर्मप्रवचनीययुक्ते द्वितीयेतिसू राम० ६४

त्रैभाष्ये नतर्हि पंचम्यपाङ्परिभिरित्यनेनलक्षणाद्द्वितीयोन कयरियोगे पं

मा चम्यैवशंका यत्नापाय परिर्हृत्वापचारोवर्जने चावर्जने चायंखल्वपशब्दोऽ

हृत्वापचारोवर्जनार्थ एवकर्मप्रवचनीयस्तस्य कोन्यः सहायोभवितुमर्हति 12

अन्योवर्जनार्थत्वात् यथास्यगोः सहायेनार्थ इति गौरेवानीयते नाश्वोन

गर्दभ इत्युक्तम् तेन हि सहदृशानामेव प्रयोगे सहायभावो बोध्यतः द्वित्रिभ्य

तुरितिसूत्रे साहचर्यणैव कृत्वोर्थानां ग्रहणे सिद्धे कृत्वोर्थग्रहणादेषाऽनि

त्या तेनदीधीवेवीटामित्यत्र धातुसाहचर्येप्यागमस्येटो ग्रहणमित्यन्यत्र

विस्तरः नवास्यीत्यनङः प्रियसक्थ्ना बालणेनेत्यत्रस्यात् अंगस्य नपुंसक न

त्वाभावात् नत्वत्र श्रुतानुमितयोः श्रुतसंवन्धोवलवान् श्रुतेनैवसंवेधा

प. ६५ नानुमितेन प्रकरणादिनाप्राप्तेनेत्यर्थः प्रकरणादिनः अनेर्वलवत्त्वादिति भावः
एवं च नत्र लिङ्गसंख्यादीनामेव विशेषणं नांगस्य प्रातिपदिकविधिषु गृह्यमाणस्या
भावात् प्रकरणप्राप्तांगस्यैव विशेषणम् अत एव वानपुंसकस्येति सूत्रं वाधावि 13
तिनकृतम् नपुंसकग्रहणं हि नत्र गृह्यमाणस्य शब्दस्य नपुंसकत्वे यथा।
स्यात् बहवो ददतो येषु तानि कुलानि बहुददतीत्यत्र माभूत् बहूनि ददंतिये
३४ षु ते बहुददन्तः इत्यत्र यथा स्यादित्येवमर्थम् स्पष्टं चेदं स्वमोर्नपुंसकादित्यत्र
भाष्ये केचित्तु अचो रहाभ्यां द्वे इति जिनेन रेफस्य निमित्तत्वेन परांतर्यभावा
दनिमित्तकार्यत्वं बाध्यते इत्येतदुदाहरणमाहुस्तन्न नक्रकौण्डन्यन्यायेन
सिद्धेरित्यन्यत्र विस्तरः १०२ ननन तत्पुरुषे तुल्यार्थेति स्वरः परमेणकारके राम:
तत्पुरुषे तृतीयातुल्यार्थ सप्तम्युपमानाव्ययद्वितीयाकृत्याः २। ६५

हलः परस्यैव यस्याकारस्यैवेति नियमार्थं वा स्यादत आह विधिनियमसंभवे विधिरेव।
ज्यायान् नियमे हि अश्रुतायाः अन्यनिवृत्तेः सामर्थ्यात्परिकल्पनमुक्तानुवाद।
दोषश्चेति लाघवाद्विधिरेवेति बोध्यम् यस्य हल इत्यत्र इत्यादेः सन्नम इत्यादौ च भा
५ ष्ये स्पष्टम् ५८ ननु आशंसायां भूतवच्चेत्यनेन लुङ् इव लृङ् लिटोरप्यतिदेशः
स्यादत आह सामान्यातिदेशो विशेषानतिदेशः सामान्योपस्थितिकाले नियमे
न विशेषोपस्थापकसामग्र्यभावोऽस्य बीजम् तेनानद्यतनभूतरूपविशेषवि
हितयोस्तयोर्नातिदेशः इयमनित्यानन्त्यपीति लिंगात् तेन स्थानिवत्सूत्रेण वि।
शेषातिदेशोऽपि स्पष्टं चैतत्सर्वं स्थानिवत्सूत्रे भाष्ये ननु तित्स्वरितमित्यनिस्वरितं कि तं ३१
रणीत्यादावपि स्यादत आह प्रत्ययाप्रत्यययोः प्रत्ययस्यैव ग्रहणम् इयं चांगसं
ज्ञासूत्रे भाष्ये ... ना वर्णग्रहणे च न प्रवर्तत इति नन्वेवं केयरे स्यादिष्टम् अत एव

हनो वधस्तेनुः सन — इकोयणचीत्यादौ न प्रवर्तते अन्यथा गौर्यर्थे। ननु सनाशंसाभिक्ष उः इत्यत्र सन्धातो
धातोरायप२५ — ... — रपि स्यादत आह ३=

प॰
६६

आत्वेप्रणिमानेन्याद्दौ नेगदिति णत्वं न स्यात् न यागे ऽन्त्यस्यान्तेषु मास्येतीत्वं न स्या
दत आह गोमातृग्रहणेष्वविशेषः अत एव ज्ञापकं देपः पित्वं नहि अदाविति सा
मान्यग्रहणार्थम् अन्यथालाक्षणिकत्वादेव विधौ तदग्रहणे सिद्धे किं निषेध तत्र२४
सामान्यग्रहणार्थेन पित्वेन नतेन चैकदेशानुमितिद्वारा संपूर्णपरिभाषाज्ञाप
नेष्यं च लक्षणप्रतिपदोक्तपरिभाषानिरनुबंधकपरिभाषा लुग्विकरणप
रिभाषाणां बाधिका दाधाघ्वदिति सूत्रभाष्यस्य घ्वा गानिस्येति सूत्रे इणादेशा
नाग्रहणमेवेष्यत इति न दोष इत्यन्यत्र विस्तरः ननु द्व्यादिसंज्ञाः सर्वदा ये
सु रत आह प्रत्येकं वा क्वापि समाप्तिः देवदत्तादयो भोऽपन्नामित्यत्र भूजिव
त नन्वेवं संयोगसंज्ञा समासासंज्ञात्राभ्यस्तसंज्ञा च प्रत्येकं स्यु रत आह
क्वचित्समुदायेपि गर्गाः शतं दण्ड्यन्तामर्थिनश्च राजानो हिरण्येन भवन्तीत्या

६६

दोर्दंडनवत् तद्यानुरोधेन च व्यवस्था ॥१०५॥ ननु यस्तस्थापरव्याविन्यत्र व्यक्तिपदे
दीर्घनिर्देशादनपेत्वेनत्रा एकमुत्राचाञ्चोदात्ताद्यन्यतमोच्चारणेऽन्यस्वरकस्य
संज्ञानस्यादनन्यारोभेदकागुणाः अस्तितियत्नेस्वरूपेणोच्चारितेनोगुणोभेदको न
७ नभविवदितइत्यर्थः अत्र चास्मिदधीत्यादिष्वनङादेरुदात्तस्यैवोच्चारणेनसिद्धे
उदात्तग्रहणं ज्ञापकं स्वरूपेणोच्चारितेन इत्युक्तेरनुदात्तादेरनोदात्तादित्युदात्ता
दिशादेशोच्चारणेविवक्षैव उञऊँ इत्यत्रानुनासिकस्यैवोच्चारणीयेयत्नाधिक्येना
नुनासिकोच्चारणाद्विवक्षावोध्या अपिमप्युभद्दामादित्यादेस्त्वान्नुनुरूप
नयाननासिकएवोच्चारणीयेनिरनुनासिकोच्चारणांद्विवक्षा एतदर्थमेवास
तियत्न इत्युक्तम् नचैवमस्थ्यादीनामनङ्विषयस्येत्याद्युक्तस्वरदात्ततयांन्यादेशस्ये
नङः स्थान्यनुरूपेणुदात्तएवोच्चारणीयउदात्तोच्चारणेविवक्षार्थम् नविघ्यनी

प. ६७ ति कथमस्य ज्ञापकत्वमिति वाच्यम् परमास्यिपशब्दादावन्तोदात्ते उदात्तानुगुणस्यापि
स्थानित्वेन विवक्षायां मानाभावात् चेत्ताद्युदात्तनिपातनं करिष्यते वधादेशोऽप्या
द्युदात्तनिपातनं पदादयोऽन्तोदात्ता निपात्यन्ते सहस्य स उदात्तो निपात्यत इत्यादि
भाष्यं तु एकश्रुत्याष्टाध्यायीपाठे क्वचिदुदात्ताद्युच्चारणविवक्षार्थमित्याशये
न त्रैस्वर्येण पाठ इति पक्षे तु ज्ञापकपरं भाष्यमिति कैयटाशय: परे तु निपा
तनेनामान्याद्दृशोऽप्रयोगे प्राप्ते न्यादृशप्रयोगकरणं न द्रूपाद्यन्तात् तत्र तत्र
दात्ताद्दिविवक्षा: ति स च तत्र तत्र इत्यत्रापि द्रवप्यु केंतोदात्तेत्युच्चारणीये आद्युदा
त्तोच्चारणं अन्यत्र स्थानान्तरूपे स्वरे उच्चारणीये तत्तदुच्चारणविवक्षार्थं संपू
र्णाष्टाध्यायी आचार्येणैकश्रुत्या पठिते न पत्रन मानं क्वचित्पदस्यैकश्रुत्यापि
पाठो यथा दाशग्ने नायमनो दिस्त्रे ऐक्ष्वाकेति यद्यप्यध्येतार एकश्रुत्यैवाङ्गानि राम: ६७

वधादेशोऽप्याद्युदा इत्यत्रापि शब्द: तेत्वकमभावात् ५=

ऐपरमकारके ऐन्याद्यौ स्यात् तथा गानिस्याद्युपाभून्य इति लुकूपे घोषणाइ
त्यतः कृतात्वान्यरस्यापि स्याद् तत्राह लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्ये
वग्रहणम् लक्षणोक्तादृणि कभित्यर्थः तत्राहि भक्तिविशेषाद्यनुवादेन विहि
ल तोहि समासादिः प्रतिपदोक्तैस्सैवग्रहणं शीघ्रोपस्थितिकत्वात् द्वितीयाहि
विलम्बोपस्थितिकः ये शात्यस्यपा इति रूपं लक्षणानुसंधानपूर्वकं विलम्बो
पस्थितिकं पिबतेस्तत शीघ्रोपस्थितिकं इदमेव हि एतत्परिभाषाबीजमि
यं च वर्णग्रहणेपि ओत्सूत्रे भाष्ये संचारितत्वात् यत्तु वर्णग्रहणे नेषा आदेच
तद्धितेचेत्या इत्यत्रोपदेशग्रहणाद्विति तत्र तस्मिन्नेव सूत्रे भाष्ये दुष्परवरे दूषितमिति तत्र
दिव्याहृत्यर्थ एव द्रष्टव्यम् अनेनत्याचेयं भवश्च महाव्याहृतेरिति महाव्याहृतिग्रहणादित्यन्य
मू ३= त्र विस्तरः १०३ नन्वेवं देङोदाधातोश्च कृतात्वस्य घुसंज्ञा न स्यात् तथा मेङः।

उक्तपरिभा अनदोदेभवा इत्यत्र प्रगृह्यत्वमापौ … अनया समाहितम् ४=
वाम्क्रीयारे = मत्याहितिवधक … सतान सरे फादेशः मेवरिस्पदाहरणम् २=